

Dr. Pálvölgyi Ferenc

RÉGI ÉS ÚJ A JEZSUITA PEDAGÓGIÁBAN

„A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig”
című tudományos konferencián elhangzott előadás¹

A Jézus Társasága Szerzetesrend a világ kultúrtörténetében századok óta domináns pedagógiai erőként van jelen. A rend egyik alapvető célja és tevékenysége a nevelés, amely főképpen közép- és felsőoktatási intézmények alapításában és működtetésében valósul meg. A jezsuiták neveléstörténeti jelentősége a katolikus hittételek határozott védelmének és ugyanakkor egy új szellemiségű keresztény humanizmus kialakításának kettős tevékenységi körében bontakozik ki: a diákok eszének és szívének, értelmének és érzelmeinek igényes kiművelése az „Isten nagyobb dicsőségére”² történő életvezetés megvalósítása érdekében. Napjainkban a jezsuiták világméretű nevelői tevékenységet folytatnak. 1998-as adatok szerint a Föld 68 országának mintegy 1200 jezsuita iskolájában 1,5-2 millió gyermek tanul.³ Ezek mögött a számok mögött szükségszerűen élő, korszerű és eredményes pedagógiai tevékenység áll. Mi lehet e sikeres pedagógia titka? Célunk az, hogy a jezsuiták iskolakoncepcióját tudományos eszközökkel megvizsgáljuk. Kutatási területünket – terjedelmi okok miatt – a jezsuita gimnáziumok magyarországi működésére kell szűkítenünk.

Nevelési koncepciójuk belső összefüggéseinek feltárásához a Bábosik-féle modelláló rendszert használtuk. Az elemzés egy kritériumrendszer felállításával kezdődik, melyet a modelláláshoz szükséges tartalom- és dokumentumelemzés követ. A kapott eredmények alapján állítjuk fel a modellt. A vizsgált koncepció elemeinek más modellekkel történő összehasonlítása feltárja a fontos összetevők azonosságát, rokonságát, különbözőségét vagy akár ellentétét. Az elemzéshez alkalmazott módszer öt kritériumot (ismérvet) használ, melyek a következők: *nevelési cél* (1), *személyiségértelmezés* (2), *nevelésifolyamat-felfogás* (3), *hatásszervezési modell* (4) és *nevelésmetodikai koncepció* (5). E fenti öt ismertető jegy pontos meghatározása alapján lehetőség nyílik arra, hogy egy megvalósult neveléseméleti koncepciót tudományos értelemben megítéljük és a klasszikus vagy a modern pedagógiai rendszerek között elhelyezzük.⁴

Hazánkban a jezsuiták pedagógiai tevékenysége három jól elkülöníthető szakaszban vizsgálható. Az első szakasz az 1561-es megalapításuktól a rend 1773-as teljes feloszlásáig, a második pedig az 1853-as visszatérésüktől a rend 1950-es magyarországi betiltásáig tartott. A harmadik szakasz a jelenkor megújult jezsuita nevelési gyakorlata, mely

¹ Megjelent az alábbi kötetben: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák 2.* PPKE BTK Kari Kiadó, Piliscsaba, 2006. p. 553-562.

² A rend fő elve Isten nagyobb dicsőségének terjesztése (Omnia ad majorem Dei gloriam, röv. O. A. M. D. G.).

³ 1.) A jezsuita nevelés jellemzői. A Magyar Rendtartomány kiadása, Bp. 1998. p. 3. 2.) A Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium X. Jubileumi Évkönyve. Miskolc, 2003. p. 53.

⁴ A modelláló rendszerről részletesebben: Bábosik István (szerk.): *A modern nevelés elmélete.* Telosz Kiadó, Budapest, 1997. p. 7-25. és p. 249-262.

az 1983-ban történt újabb visszatérésüket követően, az 1986-ban megfogalmazott nemzetközi jezsuita pedagógiai programmal vette kezdetét. Elemző módszereink segítségével igyekszünk a három működési szakasz sajátosságait feltárni.

A jezsuita pedagógia alapjai és fénykora (1561-1773)

A *Ratio Studiorum*⁵, vagyis a jezsuiták nemzeteket átfogó tanterve 1599-ben, Aquaviva generális alatt emelkedett törvényerőre. A *Ratio* első változata az 1546-ban íródott „*prima studiorum ordinatio*”, amit maga Szent Ignác adott útravalóul a Páduába utazó rendtársainak. Ignác halála után néhány évtizeddel megkezdődött a közkézen forgó és folyamatosan bővülő szabálygyűjtemény egységesítése. Az elkészült Tervezetet többször is szétküldték a rendtartományoknak kipróbálás és véleményezés végett, míg 1599. január 8-án a végleges változat törvényerőre emelkedett. A *Ratio Studiorum* tehát *kollektív alkotó munka* eredménye, azé a tevékenységé, amit a jezsuiták a korabeli európai iskolaügy gyökeres átalakítása érdekében kifejtettek. Ez volt az első *központi tanterv*, amelyet ráadásul alulról felfelé építkező módon, a gyakorlatban kialakult tapasztalatok alapján, közösségi munkával hoztak létre.

A *Ratio Studiorum* az első primer forrás, ami a jezsuita pedagógia alapkoncepciójának elemzéséhez felhasználunk. A *Ratio* keletkezésének körülményeiből is kitűnik, hogy az semmiképpen nem lehet rendszeres nevelélmélet, hanem főként az oktatásra és nevelésre vonatkozó gyakorlati szabályok gyűjteménye. Tartalmazza az iskolák vezetőinek és tanárainak közös tevékenységére vonatkozó, továbbá az egyes tantárgyak sajátosságai szerint megfogalmazott utasításokat. Rögzíti a tanulmányok fokozataira és a osztályrendszerre vonatkozó elveket. Megállapítja az oktatási és nevelési célokat, a tantárgyakat, a művelődési anyagot és ezek tanításában alkalmazandó módszereket. További információkat nyerhetünk az osztrák-magyar jezsuita rendtartomány által 1735-ben megjelentetett terjedelmes nevelési szabályzatból, melyet Franz Molindes tartományfőnök írt alá.⁶ E szabálykönyv lényegében a *Ratio*-t követi, de újításokat is tartalmaz. Ilyen újdonság többek között a tananyag változatos elrendezésére, vagy a történelem tanítására vonatkozó instrukció. Természetesen a szabályzatokon kívül sok más forrás is megőrizte a jezsuita gimnáziumok gyakorlatára vonatkozó adatokat, ezek közül Velics László S.J. (1912) és Bangha Béla S.J. (1940) munkáira támaszkodtunk.⁷ A felsorolt forrásokból származó információkat elemzés és értékelés után a választott modelláló rendszer kritériumainak megfelelően rendeztük el:

NEVELÉSI CÉL → Szent Ignác irányelvei szerint a jezsuita nevelés legfőbb célja, hogy előmozdítsa a tanulók tökéletességét és ezen keresztül üdvösségét. Ignác nem elégedett meg a pusztán értelmi képzéssel, az ő számára a nevelés az egész ember formálását jelentette. „A nevelő az értelmén keresztül hatoljon le az akaratig, s onnan menjen tovább a legmagasabb erkölcsi erényekig.”⁸ A jezsuiták tehát világos szellemű keresztény humanistákat neveltek, akik alkalmazkodni tudtak koruk szükségleteihez, keresztény életet éltek és hűek maradtak az Egyházhhoz.⁹

⁵ *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*, 1599. (A Jézus Társaság tanulmányi rendszere és az arra vonatkozó útmutatás)

⁶ *Instructio privata seu typus cursus annui pro sex humanioribus classibus in usum magistrorum Societatis Iesu editus*. 1735.

⁷ Velics László S.J.: *Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából*. Bp., 1912.; Bangha Béla S.J.: *A négyszázéves Jézustársaság*. Bp., 1940.

⁸ George E. Ganss S.J.: *A jezsuita nevelés jellegzetessége*. *Jezsuita Nevelés*, 1955. p. 416-417.

⁹ Heitlinger S.J.: *A Jézustársaság nevelési rendszere*. *Jezsuita Nevelés*, 1956. p. 218.

SZEMÉLYISÉGÉRTELMEZÉS → Az ignáci személyiségideál az intellektuális ember volt, aki érett gondolkodását emlékezőtehetségének, képzelőerejének és ítélőképességének fokozatos kifejtése útján szerezte meg. Cselekedeteit, életvezetését az így szerzett intellektuális képességek és a hozzá kapcsolódó személyiségbeli értékek irányították a célként kitűzött szellemi-erkölcsi tökéletesedés, a „magis”, a „többet” felé. A legfőbb minta maga Jézus Krisztus.

NEVELÉSIFOLYAMAT-FELFOGÁS → Az ismeretszerzés irányítója elsősorban a tanár volt. A tanterv alapján kijelölte a tananyagot és az a elsajátítás stratégiáit, módszereit. Kézben tartotta az ellenőrzés és az értékelés mozzanatait. Ugyanakkor arra is figyelt, hogy a passzív befogadás mellett a diákok aktívan részt vehessenek saját művelődési folyamatuk alakításában. Erre jó példa az osztályok között megrendezett rendszeres versengés, az önálló szónoki vagy írói teljesítményre serkentő „akadémia” és önképző kör, valamint az iskoladramák előadásában történő részvétel.¹⁰

HATÁSSZERVEZÉSI MODELL → Az ismeretek forrása a jezsuitáknál elsősorban az írott szöveg volt. A tapasztalatok megszerzése a művelődési anyag feldolgozása során történt. A hatásszervezés fontos eleme volt a *kognitív interpretáció*, mely mind a tanári, mind a tanulói oldalról megvalósult. Példa erre a tanári bemutatás, elemzés, előadás és természetesen az erkölcsi döntésekre és a teljes életvezetésre vonatkozó tanári minta. A tanulói interpretáció lehetősége az önálló szövegalkotásban, az aktív szereplésben, a tanulmányi előmenetelben és az életvezetési mintára adott válaszban rejlett.

NEVELÉSMETODIKAI KONCEPCIÓ → A jezsuiták főképpen a direkt pedagógiai módszereket használták. A napi- és heti rendet szigorúan meghatározták. A leckefelmondás, a dolgozatjavítás, az ismétlés és az új anyag vétele közvetlen tanári irányítás mellett folyt. A tanár egész személyiségével jelen volt és hatott az órákon ugyanúgy, mint a nap többi részében. Ügyeltek továbbá a kellő pihenőidő biztosítására és a játék nevelő hatásának kiaknázására is.

A modellalkotás következő mozzanata a kritériumrendszer alapján rendezett adatok további lényegkiemelő redukciója, s az eredmény táblázatos összefoglalása. Íme jezsuita gimnáziumokban alkalmazott oktató-nevelő munka pedagógiai modellje a rend működésének első szakaszában Magyarországon (1561-1773):

Nevelési cél:	Normatív Céltartalma: kognitív-vallásos-morális
Személyiségértelmezés:	Intellektuális Emberképe: tökéletesedésre törekvő
Nevelésifolyamat-felfogás:	Irányított Bázisa: befogadásra és aktivitásra építő
Hatásszervezési modell:	Intellektualisztikus Szintaxisa: logikai-verbális-deduktív
Nevelésmetodikai koncepció:	Direkt Hatásrendszere: közvetlen irányítás és minta

¹⁰ Heitlinger, 1956. p. 215.

A jezsuita nevelés fenti modelljét más koncepciókkal összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a jezsuita pedagógia alapelemei beleillenek abba az általános nevelésfelfogásba, melyet a 17-18. századi Európában alakítottak ki. Hasonló oktatási-nevelési rendszert hozott létre a protestantizmus területén a kortárs Comenius¹¹, bár ő a jezsuitáktól kissé eltérő didaktikai-metodikai repertoárt alkalmazott. Az enciklopédista pedagógus, Apáczai Csere János szintén ilyen nevelésméleti modellt használt.¹² A különbség az enciklopédista tananyag természettudományos irányú hangsúlyeltolódásában és ennek empirikus-tapasztalati alapú feldolgozásában nyilvánult meg. A hagyományos klasszikus-retorikai műveltség eszményét a német vonal, főképpen a neohumanista pedagógia¹³ újította meg és vitte tovább. Utoljára a 19. századi porosz pedagógus, Johann Friedrich Herbart filozófiai-lélektani alapozású nevelésében öltött kidolgozott formát. Nem véletlen, hogy a herbarti pedagógia¹⁴ modelljének lényeges elemei szintén megegyeznek a jezsuiták elképzeléseivel. Az azonos felfogás főképpen az intellektuális emberképben és a nevelési folyamat határozott és következetes vezetésében mutatkozik meg. Mivel ezeket a jezsuiták már legalább másfél évszázaddal Herbart előtt sikeresen alkalmazták, igen valószínű, hogy pedagógiájuk fontos alkotóelemként volt jelen az „elméletek kohójában”, melyből a herbarti rendszer kikristályosodott.

Érdemes kiemelni a jezsuita nevelés finomszerkezetében rejlő különlegességeket is, hiszen ezek mutatják meg a jezsuiták jellegzetes pedagógiai vonásait. Említésre méltó az a *motivációs dinamizmus*, amely az egyéni cselekvésprogramot a „*magis*”-ba, vagyis az „Isten nagyobb dicsőségére” történő munkálkodás tevékenységkörébe illeszti be. A *kegyelem*¹⁵ működésére reflektáló módszer úgy a tanári, mint a tanulói tevékenységet áthatja, érzelmileg telíti és célirányos tettekre indítja. A jezsuiták eredményességét többek között ennek a sajátos attitűdrendszernek a jelenléte magyarázza. További jellegzetességük a deduktív oktatási módszer következetes alkalmazása akkor is, midőn a világi pedagógiát az empirista-induktív gondolkodás hatotta át – a jezsuiták inkább a ráció tomista értelmezését¹⁶ követték. Ezt a deduktív-kognitív jellegű látásmódot végig megőrizték, hiszen nem véletlen az irodalomban gyakran felbukkanó „okos és ravasz jezsuita” sztereotip képe. Meg kell említenünk továbbá néhány mai értelemben is modern módszerüket, melyeknek segítségével aktivitásra készítették diákjaikat. Ilyen volt például a „vetélkedés”, melyet a gall és római táborra bontott osztály szervezeti keretében rendeztek. A tudás kivívta rangot még az ülésrend is tükrözte. A tisztes versenynek ellenőrző, motiváló, közösségformáló szerepe volt.¹⁷ Hasonlóan serkentő hatású a már említett „akadémia”, ahol a diákok szónoki vagy írói képességeiket csillogtathatták meg, vagy a színjátszó kör, melynek keretében jezsuita iskoladrámákat – köztük egyre több magyar történelmi témájú iskolai színdarabot – adtak elő.¹⁸ Sajnos iskoláikat csak 1773-ig működtethették, midőn a politikai eszközökkel kikényszerített feloszlítás véget vetett e sikeres pedagógiai munkának.

¹¹ Johannes Amos Comenius: Schola Ludus (1656), Didactica Magna (1657), Pampaedia (1657), Orbis Pictus (1658)

¹² Apáczai Csere János: Magyar Enciklopédia (1653), A műveltség elsajátításáról (1654)

¹³ Pl. a lipcei Tamás-iskolában Johann Mathias Gessner (1691-1761) és Johann August Ernesti (1701-1781), s jóval később az egyetemalapító Wilhelm von Humboldt (1767-1835).

¹⁴ Johann Friedrich Herbart (1776-1841) a pedagógiának szilárd filozófiai alapvetést adott, neveléstani rendszere mélyen beivódott a klasszikus középiskolák pedagógiai gyakorlatába. (Általános pedagógia, 1809, Pedagógiai előadások, 1841.) Modelljét lásd: Bábosik: A modern nevelés elmélete, 1987. p. 24.

¹⁵ Teológiai fogalom: Isten tevékenysége az ember belső világában. (Rahner – Vorgrimler: Teológiai kishoztár, SzIT, Budapest, 1980. p. 372-379.)

¹⁶ Aquinói Szent Tamás arra törekedett, hogy a hit és az ész közötti ellentétet kibékítse.

¹⁷ Nagy István: A Jézus Társaság Budai Gimnáziuma. Bp. 1999. p. 25.

¹⁸ Címeket és témákat Mészáros István (2000) közöl., 1. o. i.m. p. 138.

Visszatérés és útkeresés Magyarországon (1853-1950)

A jezsuiták 1853-ban jöttek vissza Magyarországra, de önálló rendtartományt csak 1909-ben tudtak létrehozni. Mindössze két gimnáziumban, Kalocsán és Pécsen tanítottak. Ekkor pedagógiai érdeklődésük a tradíciók őrzése mellett az újabb pedagógiai szellemi áramlatok megismerése felé fordult. A jezsuiták a módszeres értelmi képzéshez továbbra is ragaszkodtak, de ennek megvalósításánál már *fejlődéslélektani* szempontokat is figyelembe vettek. Nagy szerepet szántak az *öntevékenységnek*, és a „*cselekvés pedagógiájának*”.¹⁹ Ez a változás feltétlenül a reformpedagógiai gondolkodásmód és a gyermektanulmányi mozgalom eredményeinek ismeretére utal. A modernizáló törekvések ékes bizonyítéka az a levél, amit Ledochowski jezsuita generális 1934-ben írt az amerikai asszisztencia tagjaihoz, s ami a magyar rendtartományba is eljutott. Az Instrukció a jezsuita iskolák vezetéséről és a tanárképzésről szólt. Az eredeti Ratio Studiorum előírásainak figyelembevételével mellett hangsúlyt kapott a növendékek egyéni vezetése, vagyis a személyesség, az *individuális* nevelés gondolata, mely az egész ember fejlesztését érinti. „A tanároknak legyen idejük az önképzésre és szakmai tapasztalataik megírására, konferenciák tartására. Az iskolák nívóssá tétele érdekében vegyenek részt egyetemi szintű pedagógiai képzésben” – írja P. Ledochowski.²⁰

A két világháború között jelennek meg a korábbi pedagógiai munkára visszatekintő, rendszerező jellegű írásművek magyar jezsuita nevelők, főként Meszlényi Antal, Bangha Béla és Gálffy László tollából²¹. Ők a jezsuita tradíció megrajzolásával és a jezsuita szellem további fejlesztésével új utakat kerestek a rendi nevelés számára. Azonban ezt a megújulást lehetetlenné tette a második világhégés és az utána következő kommunista hatalomátvétel. Iskoláikat 1948-ban államosították és 1950-ben még a rend magyarországi működését is betiltották. A jezsuita nevelés hazai történetének második szakasza korántsem tudott teljesen kibontakozni, s olyan markánsan körvonalazható eredményeket felmutatni, mint az első. A visszafogottabb működés és a befejezetlen pedagógiai reform hiányosságai miatt e középső szakasz neveléseméleti modelljét egyenlőre nem tudjuk megrajzolni.

A jezsuiták jelene és jövője (1983-tól napjainkig)

A jezsuiták 1983-ban kezdtek újra nevelői tevékenységet Magyarországon, amikor Lékai László bíboros, esztergomi érsek közbenjárására megnyithatták a leányfalui lelkigyakorlatos házukat. Gimnáziumi oktatást azonban csak a kommunista rendszer bukása után, 1994-ben kezdhettek Miskolcon. Ez a visszatérés a jezsuita pedagógia általános és teljes megújításának kezdetével esett egybe. Ugyanis 1980 szeptemberében egy jezsuitákból és világiakból álló kis nemzetközi csoport gyűlt össze Rómában, hogy a jezsuita neveléssel kapcsolatban felmerült fontos kérdéseket tárgyaljon meg. A tanácskozások alatt világossá vált, hogy az iskoláik hatékonysága azon múlik, hogy a jezsuita nevelés sajátos jellegét megőrizve képesek-e a megújulásra. A tanácskozás első eredménye egy állandó nemzetközi bizottság felállítása volt, amely négy évi intenzív munka után, 1986-ban adta ki a „Jezsuita nevelés jellemzői” című dokumentumot.²² Ez az irat hasonló módon jött létre, mint az 1599-es Ratio Studiorum, vagyis a világ minden részéről befutott vélemények, megjegyzések

¹⁹ Bővebben lásd: Németh – Skiera: Reformpedagógia és az iskola reformja. Bp., 1999. p. 37-105.

²⁰ Jesuit Educational Association. P. Ledóchowski Instrukciója. Jezsuita Nevelés, 1956. p. 100-107.

²¹ Meszlényi Antal S.J.: Magyar jezsuiták a XVI. században. Bp., 1931; Bangha Béla S.J.: Képek a Jézustársaság történetéből. Bp., 1940; Gálffy László S.J.: A jezsuita szellem. Bp. 1942.

²² Peter-Hans Kolvenbach S.J.: A jezsuita nevelés jellemzői. Róma, 1986.

eredményeképpen. A bizottság hét évvel később, 1993-ban egy második dokumentumot is útjára bocsátott, amiben a megújult ignáci pedagógia módszertani összefoglalása volt.²³ E két irat áttanulmányozása során világossá vált, hogy a jezsuita közösség valóban át tudta értelmezni rendi nevelésük mai szerepét, és képes volt a gondosan megőrzött ignáci alapokra – legalábbis elméleti szinten – új pedagógiát építeni. A rendelkezésre álló adatok alapján meg is konstruálható a modern ignáci pedagógia elméleti modellje.

A legfontosabb felismerésük az, hogy a „jezsuita jelleg” nem módszer, hanem inspiráció, vagy stílus. A modernizálás feltétele: megérteni és megőrizni a jezsuita nevelés sajátos jellegét, s hű maradni a jezsuita szellemi örökséghez. Ami ezzel nem ellentétes, az felhasználható a megújulás folyamatában. Melyek a jezsuita nevelés sajátos inspirációi? Legfőképpen az a felismerés, hogy a világ dolgainak és folyamatainak középpontjában Isten áll, s emiatt a világ gyökeresen jó. Ennek megértéséhez mély és intellektuális képzésre van szükség. Ugyanakkor a világ közösség is, tehát az intellektuális képzést a közösség tagjaként kell megélni, s benne tapasztalni meg Isten jelenlétét. Minden más ezekből az alapelvekből ágazik le.²⁴ Ismert kritériumrendszerünk szerint bontsuk most elemeire az ignáci pedagógia modern koncepcióját.

NEVELÉSI CÉL: → Isten felfedeztetése a világban az intellektuális és a közösségi nevelés által. Az intellektuális képzésben a figyelem (szelekció), a logika (kogníció), a kritikus (etikus-morális) gondolkodás, az érzelem (emóció) és a kreativitás fejlesztése. A közösségi nevelés az együttműködésben bontakozik ki, melynek feltétele a kölcsönös felelősségvállalás. Az ignáci szabadság: hűség Istenhez. Fejleszteni kell a valódi szabadság használatához szükséges kompetenciákat, így tanítani kell a történelem, a társadalom és a kultúra struktúráinak és dinamizmusainak ismeretét. Meg kell teremteni az akarat képzésén és a jellem formálásán keresztül a tudáson és az erényen alapuló felelős cselekvés lehetőségét feltételeit.²⁵

SZEMÉLYISÉGÉRTELMEZÉS: → Az ignáci világkép központja Jézus Krisztus, az emberi élet mintaképe a szeretetben és az önfeláldozásban. Ő az eszmény és a minta a szolidaritásban és a közösség szolgálatában. Az eszményt csak az egyéni értékek, képességek teljes kibontásával lehet elérni („magis”)²⁶. Új embertípus, egy újfajta, emberibb társadalom kiművelésére van szükség, ahol az igazságosság alapja az emberi személy valós méltóságának elismerése és tisztelete.²⁷

NEVELÉSIFOLYAMAT-FELFOGÁS: → Az ignáci folyamat-elképzelésben a „megfontolás” (kogníció) mint döntően fontos mozgató elem jelenik meg. Az ignáci pedagógiai kommunikáció nem pusztán információközlés és visszatükrözés, mert a kettő közé a kritikus gondolkodás, vagyis a megfontolás mint dinamikus összetevő illeszkedik be. Ez a pedagógia irányított, de aktív gondolkodásra építő, képző, fejlesztő és felszabadító folyamat, mely valós cselekvésre, tevékeny aktivitásra indít. A helyzetismeret-tapasztalat-megfontolás-cselekvés-kiértékelés vonulatában fontos elem az önreflexió, a bátorítás és a kritika.²⁸ Lényeges terület a motiváció is, hiszen diák és tanár egyaránt illetékes a művelődési folyamat alakításában. Ez a felfogás a legmodernebb elképzelésekkel harmonizál, több hasonló kognitív-motivációs önszabályozási stratégiára bukkanhatunk a mai szakirodalomban.²⁹

²³ Peter-Hans Kolvenbach S.J.: Az ignáci pedagógia. Róma, 1993.

²⁴ A jezsuita nevelés jellemzői és Az ignáci pedagógia. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya kiadása, Budapest, 1998. p. 23-24.

²⁵ I.m. p. 24-31.

²⁶ A „többlet”, Isten nagyobb szolgálata, ami itt az egyéni képességek legteljesebb kibontását jelenti.

²⁷ I.m. p. 34-43.

²⁸ Az ignáci pedagógia. 1998. p. 104-119.

²⁹ Falus Iván (szerk.): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2003. p. 223-239.

HATÁSSZERVEZÉSI MODELL: → A kogníció, a szellemi aktivitás szükségszerűen intellektualisztikus hatásszervezési modellt kíván, melynek központi eleme a gondolatok tárháza, a könyv. A tapasztalás azonban nem rekedhet meg a közvetett módszerekben, az erős ingerek, a teljesebb átélés, a közvetlen tapasztalat erősebb, mint a közvetített. Ezért az egész embert fejlesztő elképzelések jegyében, a közvetlen tapasztalás ugyanúgy lehet a megfontolás alapja, mint az eszmék.

NEVELÉSMETODIKAI KONCEPCIÓ: → A jezsuiták tradicionálisan direkt, vagyis közvetlen tanári irányítású oktatási-nevelési módszereket használtak. A didaktikai-metodikai repertoárban új elem az „intellektuális háttérirányítás” fogalma. A tanár indirekt módon megteremti a gondolkodás feltételeit, rávezet a megfontolás módjára és művészetére, vagyis önfejlesztésre tanít. Ez lényegében tanár és diák dinamikus együttműködése, indirekt kognitív metodika, intellektuális-heurisztikus módszer. Emellett kialakultak és fejlődnek azok az indirekt eljárások, melyek a diák aktivitását kívánják meg, mint a megbeszélés, a vita és a kooperáció.

A fenti kritériumok alapján az alábbi modell állítható fel:

Nevelési cél:	Normatív Céltartalma: kognitív-vallásos-morális Egyéni: kompetenciák fejlesztése Közösségi: szolgálat és szolidaritás
Személyiségértelmezés:	Intellektuális Emberképe: tökéletesedésre törekvő („magis”) Komponensei: értelem, érzelem, akarat Dinamikája: reflektív motivációs önszabályozás
Nevelésifolyamat-felfogás:	Irányított Bázisa: befogadásra és aktivitásra építő Kontextusa: értelmezési kör Elemei: tapasztalat, megfontolás, cselekvés
Hatásszervezési modell:	Komplex Intellektualisztikus modell: kognitív-verbális Naturalisztikus modell: gyakorlati-tapasztalati Logika: induktív-deduktív
Nevelésmetodikai koncepció:	Direkt/indirekt Direkt hatásrendszer: tanári irányítás és minta Indirekt: tanári intellektuális háttérirányítás Heurisztika: életkoradekvát

A jezsuita nevelés e modernizált koncepciójában „réginek” és „újnak” sajátos harmóniájával találkozunk. A régi rétege hűségesen őrzi Szent Ignác szellemét, ami abból is látszik, hogy a késő-reneszánsz modell minden eleme jelen van az új pedagógiában. Eredeti

elgondolás például a közösség tagjaként megélt mély és alapos intellektuális képzés, vagy a híres jezsuita ékesszólást eredményező hatékony kommunikatív fejlesztés. Ugyancsak a régi réteg eleme a kiválóságra és a kreativitásra nevelés, továbbá a vallásosság emocionális és az erkölcsi erények kognitív alapozása.

Az új jezsuita modellben az ignáci lelkiesség módszertani megújulással párosul. Megerősödik a fejlődéslélektani alapozású modern pedagógia hatása, ami a korszellemhez való tudatos alkalmazkodás jele. Biztos kézzel válogatnak a friss pedagógiai eljárások közül, hiszen már meghatározták a szelekció feltételeit: minden jó, ami az ignáci lelkiességgel nem ellentétes. E nyitott gondolkodás eredménye egy öntevékeny, cselekvéses-tapasztalati jellegű metodika átvétele, hiszen az így kapott információ éppúgy alkalmas kognitív kiértékelésre, mint a könyvekből származó. A másik fontos változás a tanár szerepét érinti. A megmaradó hagyományos tanári vezetés és példaadás mellett megjelenik az „indirekt kognitív háttérirányítás” fogalma, mely a mai modern nevelési elképzelések egyik vezető módszere.³⁰ A hozzá kapcsolódó indirekt eljárások új lehetőséget adnak az ignáci „radikális szabadság” kifejeződésére.³¹

A tradicionális és a modern jezsuita neveléseméleti modell összehasonlítása alapján egy olyan pedagógiai megújulás képe bontakozik ki, mely mintaértékű lehet nemcsak a szerzetesrendek, hanem a közoktatás valamennyi szereplője számára. A mai jezsuita nevelésben megnyilvánuló tudatos hagyományörzés és az emellett bevezetett modern eljárások látható összhangja rámutat arra, hogy lehetséges a nemzeti nevelési hagyományok és az import elképzelések közötti békés párbeszéd.

A fenti „rég-új” jezsuita nevelési koncepció – kellő hatástanulmányozás céljából – még kipróbálásra vár. Ez nálunk egyelőre csak a miskolci Fényi Gyula Jezsuita Gimnáziumban kezdődött el. Az iskola jubileumi évkönyvében szereplő küldetésnyilatkozat és pedagógiai program, valamint a bemutatott írások, riportok, fényképek alapján ítélve, érdekes és izgalmas évek várnak az ott tanuló diákokra.³² Szent Ignác szelleme és lelkiisége jól érezhetően ott él e falak között, s reméljük, hogy az általa közvetített értékek sokasága újra ifjúságunk javára válik.

³⁰ Lásd: Bábosik István: Nevelésemélet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. p. 118-166. és

³¹ Az ignáci radikális szabadság → hűség Istenhez. Az isteni szeretetre adott válasz akkor hitelesen emberi, ha radikálisan szabad. Képes legyen szabadon odaadni önmagát, ugyanakkor felelősséget tudjon vállalni saját tetteiért és azok következményeiért: legyen szabad, hogy hűséges lehessen. (A jezsuita nevelés jellemzői, Bp. 1998. p. 28.)

³² A Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium X. Jubileumi Évkönyve. Miskolc, 1994-2004.